25 JAAR DE BAKKERIJ: omzien om te veranderen

In 1986 opende Diaconaal Centrum De Bakkerij haar deuren. De Bakkerij kan gezien worden als het antwoord van de Hervormde Diaconie op de verzorgingsstaat die in de naoorlogse jaren gestalte had gekregen in Nederland met grote gevolgen voor het diaconale werk. Om dit te begrijpen volgt hieronder eerst een korte schets van het ontstaan van de verzorgingsstaat en wordt daarna een kijkje gegeven op het reilen en zeilen van de Hervormde Diaconie in de jaren 1970 tot 1980. Dit gebeurt aan de hand van de verslagen van de diakenvergaderingen uit die tijd. De achterliggende vraag is wat de invloed is geweest van de verzorgingsstaat op het functioneren van de Hervormde Diaconie.

Het ontstaan van de verzorgingsstaat

In 1942 verscheen in Engeland het Beveridge-rapport. Het besprak de mogelijkheden van een zorgstelsel op basis van collectieve verzekering en sociale wetgeving. De Nederlandse regering in ballingschap stelde hierop in 1943 de commissie Van Rhijn in om de ideeën van het rapport uit te werken voor het naoorlogse Nederland. In 1947 was de Noodwet Ouderdomsvoorziening van vadertje Drees de eerste stap op weg naar de verzorgingsstaat. In 1952 kreeg Nederland een Ministerie van Maatschappelijk werk. Marga Klompé is de bekendste minister van dit ministerie maar niet de eerste. Zij kwam in 1956 na Beel die het na 7 dagen voor gezien hield, en daarna Van Thiel. Op 2 januari 1957 betaalde minister Suurhoff van Sociale Zaken de eerste AOW uit. Eén van de belangrijke fundamenten van de verzorgingsstaat. Overigens werd tot 1960 het woord verzorgingsstaat niet gebruikt maar sprak men van welvaartsstaat als vertaling van het Engelse welfare state. Het was Verwey-Jonker die 'verzorgingsstaat' als alternatief voor welvaartsstaat introduceerde. Haar argument was dat niet in alle welvarende landen sprake was van zorg voor de burgers zoals in de meeste West-Europese landen, met als sprekend voorbeeld de Verenigde Staten van Amerika waar men niet kan spreken van een welfare state. In 1963 komt de Wet op de bejaardenoorden tot stand en in 1965 als sluitsteen van de verzorgingsstaat de Algemene Bijstandswet. Marga Klompé stelt hierbij vast dat we met deze wet 'van genade naar recht' zijn gegaan. Met de komst van de Algemene Bijstandswet was het bouwwerk van de verzorgingsstaat min of meer voltooid.

De Hervormde Diaconie tussen 1970 en 1980

Kijkend naar wat er zoal op de agenda van de diakenvergadering stond in 1971, valt op dat er veel commissies en stichtingsbesturen zijn die verslag doen van hun werkzaamheden. Het eigenlijke werk lijkt te gebeuren in die commissies en besturen, die niet altijd erg mededeelzaam lijken te zijn over wat ze doen. Er lijkt een sterke bestuurlijke cultuur te bestaan waarin de rol van de diakenvergadering niet helder is.
Laten we aan de hand van de zes thema's van de ideeënmarkt van het symposium nagaan wat de diakenvergadering over die onderwerpen te bespreken had.

De arme

In de verslagen wordt niet gerept over armenzorg. Een enkele keer wordt melding gemaakt van individuele ondersteuning. De armenzorg, eens de kern van het diaconale werk, is al eerder verdwenen van de agenda. De Noodwet Ouderdomsvoorziening van vadertje Drees en de AOW hebben mogelijk de grootste armoede gelenigd. In 1975 wordt een nieuw reglement voor de Hervormde Diaconie vastgesteld. Hierbij verdwijnen de 'kwartieren' die enkele eeuwen de basis

hebben gevormd van de armenzorg van de diaconie. Het laatste reststand van de armenzorg is daarmee verdwenen.

De oudere
De oudere is volop aanwezig op de agenda: Minnehuis, Lorentzhof, Vreewijk, Haagwijk en open bejaardenwerk. In 1973 kwam de Hervormde Diaconie in aanvaring met de provincie. Het Minnehuis was niet brandveilig en daarom niet langer een geschikt onderdak voor bejaarden. De afspraak was dat de bewoners zouden verhuizen naar de Lorentzhof zodra die werd geopend wat halverwege het jaar 1973 het geval was. Er was veel twijfel bij de diakenen of de bewoners van het Minnehuis wel zouden passen in de Lorentzhof en daarom werd het Minnehuis in gebruik gehouden. De provincie greep in en de diaconie trok aan het kortste eind. In het begin van de zeventiger jaren werden plannen gemaakt voor nog een nieuw bejaardenhuis omdat er grote behoefte was aan woongelegenheid voor bejaarden. Deze plannen werden niet meer gerealiseerd. Rond 1980 had de diakenvergadering steeds minder invloed op de besturen van de bejaardenhuizen. Het waren diaconale stichtingen maar de band was formeel en beperkte zich tot het benoemen van bestuursleden en het goedkeuren van de jaarcijfers.
Het Hervormd Maatschappelijk Werk kan bij de ouderen besproken worden omdat bejaarden de grootste cliëntengroep was. De twee maatschappelijk werksters in dienst van de Hervormde Diaconie hielden kantoor in het Huiszittenhuis. Jaarlijks kwamen zij in de diakenvergadering op bezoek om over hun werk te rapporteren. Rond 1975 ontstond door fusie de Stichting Bureau Maatschappelijk Werk. De diakenvergadering kwam meer en meer op afstand te staan. Rond 1980 moppert de vergadering dat ze geen enkele invloed meer hebben, de levensbeschouwelijke inbreng verwatert en ze alleen nog maar fungeren als geldschieter.

De jongere
In 1970 was er een aparte Commissie Kinderbescherming en behoorde ook gezinszorg tot de activiteiten van de Diaconie. De gezinszorg werd al snel verzelfstandigd zonder verder nog bemoeienis van de diakenen. De Diaconie werd benaderd door niet kerkelijke organisaties die zich richten op jongeren met de vraag om ondersteuning. In 1973 kwam die vraag van Troef en de Stichting Vormingswerk (voor de werkende jeugd), in 1976 van de Zevensprong. Er werd zeer terughoudend gereageerd op deze verzoeken: ‘is het helpen van deze mensen wel of niet de taak de Diaconie?’ Met ‘deze mensen’ werd bedoeld niet-kerkelijke mensen. Samenwerking kwam niet van de grond.
De verre naaste
In 1970 was er een zeer actieve Commissie Werelddiaconaat. Een onderwerp van discussie was de gevraagde 2% afdracht voor ontwikkelingshulp. Hier was veel verzet tegen. De volgende citaten geven aardig weer waar de discussie over ging. ‘Is het wel juist om het geld dat onze voorvaderen bijeengebracht hebben, over te hevelen naar de derde wereld?’ ‘Wordt het geld wel goed besteed?’ ‘Heeft ontwikkelingshulp enig nut?’ In 1972 kwam de Commissie Werelddiaconaat met een notitie waarin zij stelde dat werelddiaconaat de belangrijkste taak van de Diaconie is. Dit leverde heel wat debat op met de conclusie dat de stelling moest worden aangepast: ‘Het is de opvatting van de commissie dat werelddiaconaat de belangrijkste taak van de Diaconie is’. In 1976 stapte de Diaconie van de AMRO-bank over naar de Rabobank wegens het zaken doen van de AMRO-bank in Zuid-Afrika. Dit besluit leidde tot de nodige commotie in de Hervormde Gemeente Leiden zodat er op een gegeven moment sprake is van de ‘AMRO-affaire’. In 1980 bestaat de Commissie Werelddiaconaat nog maar uit twee personen. Er lijkt een impasse te zijn in het bestaan en er wordt gesproken over samenwerken en samengaan met de Commissie Zending.

De ontheemde
Eind zeventiger jaren werden plannen gemaakt voor een tehuis voor daklozen of voor begeleid wonen. Met het Leger des Heils werd een plan (‘onder de pannen’) gemaakt. Het Leger des Heils zou de uitvoerder zijn en de Diaconie zou financiële steun geven. Aanvankelijk was er steun vanuit de

gemeenteraad maar in 1979 sloeg de stemming om. De goedkeuring door de gemeenteraad kwam er niet waarmee het plan van de baan was.

De vreemdeling
De vreemdeling komt niet voor in de stukken. In 1977 komt de vraag van de Vereniging voor Vluchtelingen of het mogelijk is vluchtelingen in hofjes te laten wonen. Uit de stukken blijkt niet hoe de diakenvergadering op dit verzoek heeft gereageerd.
De jaren 1970 tot 1980 overziend is het duidelijk dat het een tijd is waarin traditionele diaconale taken als bejaardenzorg, maatschappelijk werk en jongerenwerk verdwenen nadat al eerder de armenzorg was gestopt. Er spreekt uit de verslagen een beduchtheid voor samenwerken met andere organisaties zeker als die niet-kerkelijk zijn en het verloren gaan van de eigen identiteit. Maar er is ook sprake van durf, denk aan de AMRO-affaire, en van zoeken naar nieuwe vormen van diaconie zoals een tehuis voor daklozen.

De diaconaal predikant
Van 1971 tot 1976 was er een diaconaal consulent in Leiden werkzaam. De relatie tussen de consulent, de diakenvergadering en de besturen van commissies en stichtingen was moeizaam. Het was een doorlopende zoektocht naar de rol van de diaconaal consulent die onder andere stuk liep op het gesloten karakter van de diverse besturen die geen behoefte hadden aan een 'pottenkijker'. De jaren van de diaconaal consulent waren geen succes. Na zijn vertrek worden er plannen gesmeed om een diaconaal werker aan te stellen in samenwerking met het jeugdwerk. Het ontwikkelen van dit plan verloopt traag en het strand in 1979 wanneer de subsidieaanvraag wordt afgewezen. Daarna gaat het snel. In mei 1979 wordt het voorstel gedaan een diaconaal predikant te benoemen zoals in Den Haag is gedaan. In september 1979 valt het besluit en in september 1980 wordt Anton Dronkers benoemd en in maart 1981 vindt zijn bevestiging plaats. Anton Dronkers neemt het initiatief om de gebouwen aan de Oude Rijn een nieuwe bestemming te geven. In 1986 opent Diaconaal Centrum De Bakkerij zijn deuren, en in de volgende jaren groeit De Bakkerij uit tot wat het nu is.

Wat is De Bakkerij?
De film die is gemaakt ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van De Bakkerij geeft een goed beeld van wat De Bakkerij is. Dat is veel en niet gemakkelijk in een paar woorden te vangen. De Bakkerij is een gebouw. Het staat aan de Oude Rijn en valt het meest op door de Graanpakhuizen. De Bakkerij is geschiedenis. De ovens, de Goemoerskamer, de dakspanten van de Barbarakapel zijn een paar sprekende en zichtbare voorbeelden van deze geschiedenis. De Bakkerij is een verzameling. In de loop der jaren is het een gaan en komen geweest van maatschappelijke organisaties in De Bakkerij. Op dit moment huizen er negentien organisaties. De Bakkerij is een netwerk. Er zijn verbanden tussen de diaconieën en heel veel organisaties niet alleen binnen het gebouw van De Bakkerij maar ook daarbuiten. Voor de presentatie van de Leidse kerken en de WMO is dit netwerk in beeld gebracht. De Bakkerij is gangmaker. Het streven is geweest om initiatieven een kans te geven door ze op allerlei manieren te ondersteunen en ze los te laten als ze op eigen benen konden staan. Zo heeft de Diaconie aan de wieg gestaan van het Vluchtelingenwerk in Leiden, het Inloophuis Psychiatrie, het Exodushuis in Leiden en Gezondheidszorg Illegalen Leiden (GIL). De Bakkerij is waakhond. Tijdens een van de nieuwjaarsrecepties hield Jan Laurier die toen wethouder was in Leiden, de nieuwjaarstoespraak. Hij riep De Bakkerij op om misstanden te signaleren en als een waakhond de burgerlijke gemeente wakker te maken en aan te zetten tot actie. Een recent voorbeeld van De Bakkerij als waakhond is het symposium 'Hoe kom je d'r bij?' over armoede. De Bakkerij is helper. Het is een plaats in de stad waar mensen in nood terecht kunnen. De werken van barmhartigheid zijn het hart van die helper. Wie spreekt over De Bakkerij heeft het over veel, heel veel.

© Peterhans van den Broek
oud voorzitter Hervormde Diaconie Leiden/Gezamenlijke Diaconieën
Leiden 12 november 2011